

BIBLIOTEKA CYFROWA CENTRALNEJ BIBLIOTEKI
STATYSTYCZNEJ IM. STEFANA SZULCA W WARSZAWIE

Dzisiejsza Centralna Biblioteka Statystyczna im. Stefana Szulca istnieje już od 1918 r. Powstała jako niezbędne zaplecze organizowanego wówczas w Warszawie Głównego Urzędu Statystycznego. Jego pierwszy dyrektor, znany ekonomista, statystyk i polityk galicyjski, Józef Buzek, sprowadził ze Lwowa bogatą spuściznę statystyczną po tamtejszym Wydziale Krajowym, która wraz z pozostałymi w Warszawie zbiorami Warszawskiego Komitetu Statystycznego stanowiła najstarszy księgozbiór GUS. W 1939 r. liczył on już 60 tys. woluminów. W 1968 r. biblioteka GUS uzyskała samodzielność, została bowiem przekształcona w Centralną Bibliotekę Statystyczną (CBS), która stała się główną placówką w kraju gromadzącą zbiory z zakresu teorii i praktyki statystycznej, demografii, statystyki matematycznej, techniki statystycznej i dyscyplin pokrewnych¹.

Geneza Biblioteki Cyfrowej CBS sięga 2004 r., kiedy to podjęto decyzję o jej budowie i nakreślono plan działań na przyszłość. Wkrótce, głównie dzięki dotacji programu PHARE 2003 i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, rozpoczęto digitalizację zbiorów. Za priorytetowe uznano skanowanie druków stanowiących tzw. Narodowy Zasób Biblioteczny. Zgodnie z tą dyrektywą zaczęto digitalizację najcenniejszych zbiorów z XIX i początku XX w., z zakresu statystyki i demografii. Wśród nich znalazły się m.in. wielotomowe statystyczne serie wydawnicze państw zaborczych, wśród których na uwagę zasługują zwłaszcza spisy ludności oraz dziewiętnastowieczne prace pierwszych polskich statystyków i demografów, np. Stanisława Staszica, Fryderyka

¹ Zob. stronę internetową Centralnej Biblioteki Statystycznej im. Stefana Szulca w Warszawie: <http://statlibr.stat.gov.pl/docs/misja.pdf> (2 VII 2012).

Skarbką czy Wawrzyńcą Surowieckiego. Na nowsze nośniki (płyty CD lub DVD) postanowiono też wtedy przenieść zbiór przechowywanych na mikrofilmach ponad 160 cymeliów. W tamtych latach, głównie ze względu na wymogi bezpieczeństwa sieci GUS oraz wysokie koszty, problemem pozostawało wszakże zewnętrzne udostępnienie zdigitalizowanych materiałów².

Trudności te nie powstrzymały bynajmniej akcji skanowania zbiorów. Od 2006 r. udało się zdigitalizować m.in. wszystkie przedwojenne roczniki statystyczne z lat 1921–1939. Istotną rolę odegrało tu wprowadzenie do biblioteki w 2007 r. modułu Aleph w wersji 16.0, przeznaczonego do obsługi plików multimedialnych. Odtąd skanowanie najcenniejszych zbiorów stało się jednym z pierwszoplanowych zadań placówki. Na początku 2008 r. implementowano w bibliotece wersję 18.2 systemu Aleph 500 z modulem ADAM, co umożliwiło rozpoczęcie prac nad uruchomieniem biblioteki cyfrowej w Internecie i udostępnienie całego repozytorium cyfrowego on-line. Ostatecznie prace te zostały zakończone w styczniu 2009 r. I właśnie tę datę uznać należy za początek Biblioteki Cyfrowej CBS. W momencie uruchomienia składała się ona z 200 pozycji. Dziś, dzięki sukcesywnej digitalizacji zbiorów, liczba udostępniowanych on-line tytułów przekroczyła 500 (na 24 IX 2012 r. dokładnie 515).

Do Biblioteki Cyfrowej można wejść ze strony głównej CBS <http://statlibr.stat.gov.pl>, poprzez kliknięcie zakładki „Katalogi” (po jej otwarciu znajduje się na pierwszej pozycji). Zdigitalizowane druki są ułożone chronologicznie według daty wydania (od najnowszych do najstarszych), co – moim zdaniem – szczególnie fortunne nie jest. Można je jednak sortować zarówno według autorów, jak i tytułów. Oprócz podstawowych danych o każdej pozycji podane jest też miejsce przechowywania oryginału. Zwartość bazy można przewijać do przodu i do tyłu – jednocześnie widocznych jest na stronie 10 rekordów. Dostępna jest też opcja „Skocz do numeru”, ale najpierw musielibyśmy znać numer porządkowy poszukiwanej pozycji. Niestety, wraz z dodawaniem nowych tytułów numeracja ta ciągle się zmienia. Na szczęście na razie baza jest na tyle mała, że w stosunkowo krótkim czasie można ją przejrzeć całą.

Z Biblioteki Cyfrowej można też skorzystać „okreśną” drogą poprzez katalog komputerowy CBS. Jeśli bowiem poszukiwana pozycja jest już

² Informacje na ten temat zaczerpnąłem z referatu autorstwa dyrektorki Centralnej Biblioteki Statystycznej, Bożeny Łazowskiej, wygłoszonego na zorganizowanej przez Centralną Bibliotekę Wojskową w Warszawie we wrześniu 2011 r. ogólnopolskiej konferencji pt. „Ochrona narodowego zbioru bibliotecznego: Digitalizacja i co dalej?”. Wkrótce ma się on ukazać drukiem w materiałach pokonferencyjnych. Autorce chciałbym w tym miejscu bardzo serdecznie podziękować za udostępnienie tekstu referatu.

dostępna w formie cyfrowej, to w tymże katalogu, po prawej stronie, w rubryce „Media”, znajduje się odpowiedni odsyłacz. Dzięki temu bezpośrednio z katalogu możemy przeczytać daną pozycję on-line.

Pod względem chronologicznym w Bibliotece Cyfrowej CBS dominują publikacje z epoki rozbiorów (234). Najstarszą pozycją jest, dostępne też w innych bazach, a także w formie e-booka, niewielkie dziełko Stanisława Staszica z 1809 r. *O statystyce Polski*. Niewiele mniej, bo 217 publikacji, pochodzi z okresu międzywojennego. Jeden tytuł został wydany w czasie okupacji niemieckiej, a 63 po II wojnie światowej.

Pod względem merytorycznym – zgodnie z wspomnianymi wyżej wstępnymi założeniami digitalizacji – w Bibliotece Cyfrowej znajdziemy przede wszystkim różnego rodzaju źródła statystyczne oraz publikacje teoretyczne polskich statystyków i demografów. Wśród tych ostatnich – oprócz wspomnianej już pracy Stanisława Staszica – do najstarszych należy książka Fryderyka Skarbka *Gospodarstwo narodowe zastosowane, czyli nauka administracji* (Warszawa 1821) oraz wydana drukiem praca magisterska Kazimierza Krzywickiego, obroniona w 1844 r. na uniwersytecie w Dorpacie o zadaniach statystyki³. Z późniejszych publikacji można wymienić rozprawę Józefa Kleczyńskiego o spisach ludności w I Rzeczypospolitej⁴.

Wśród źródeł statystycznych najstarsza jest wydana w Wilnie w 1820 r. przez Wawrzyńca Marczyńskiego statystyka guberni podolskiej⁵. W bazie znajduje się też dwutomowy spis miast, wsi i osad Królestwa Polskiego (Warszawa 1827) oraz trzypięciotomowe dzieło Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym* (Warszawa 1843–1846). Sporą grupę stanowią ponadto różnego rodzaju opisy statystyczne, geograficzne i historyczne Kongresówki, m.in. autorstwa Wojciecha Szymanowskiego z 1859⁶ i Stanisława Miłkowskiego z 1861 r.⁷ Na wymienienie zasługuje również grubo ponad sto woluminów obzorów poszczególnych guberni Królestwa Polskiego pochodzących z lat 1870–1913.

Zdecydowana większość dziewiętnastowiecznych źródeł pochodzi z zaboru rosyjskiego, znacznie mniej z pozostałych dwóch dzielnic, głównie jednak z Galicji. Wśród tych ostatnich można wymienić sześć

³ K. Krzywicki, *Die Aufgabe der Statistik*, Dorpat 1844.

⁴ J. Kleczyński, *Spisy ludności w Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 1892.

⁵ W. Marczyński, *Statystyka gubernii podolskiej*, t. 1, Wilno 1820.

⁶ W. Szymanowski, *Królestwo Polskie czyli najdokładniejszy obraz tego kraju pod względem statystycznym, geograficznym i historycznych wspomnień*, Warszawa 1859.

⁷ S. Miłkowski, *Opis Królestwa Polskiego pod względem geografii, statystyki i historii*, Warszawa 1861.

tomów *Wiadomości statystycznych o mieście Lwowie* z lat 1876–1895, kilka zeszytów z lat osiemdziesiątych *Roczników statystyki przemysłu i handlu krajowego* pod redakcją Tadeusza Rutowskiego i 12 tomów *Roczników statystyki Galicyi* z lat 1886–1897.

Jeśli chodzi o źródła z okresu międzywojennego, to przede wszystkim wymienić należy wspomniane już wyżej roczniki statystyczne, począwszy od pierwszego za lata 1920/1921 (Warszawa 1921) oraz po kilkadziesiąt woluminów zawierających szczegółowe wyniki pierwszego powszechnego spisu ludności z 1921 r. i drugiego – z 1931 r. Cenne jest również wielotomowe wydawnictwo opracowane na podstawie pierwszego ze wspomnianych spisów pt. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*. Poza tym w bazie znajdziemy wydawane w okresie międzywojennym przez GUS periodyki.

Źródła z okresu po II wojnie światowej to przede wszystkim blisko 30 wydanych w formie maszynopisu powielanego zeszytów prezentujących wyniki spisu powszechnego z 1950 r. oraz roczniki statystyczne z pierwszych lat powojennych.

W bazie znajdziemy także dość liczne kalendarze oraz mapy, głównie z okresu międzywojennego.

Publikacje dostępne są w formacie PDF (jedynie mapy w formacie DjVu). Większość z nich została zapisana w kilku, a nawet kilkunastu plikach, co z całą pewnością nie ułatwia korzystania. Początkowo myślałem, że sensowniejsze byłoby więc ich scalenie, ale gdy przekonałem się, jak są duże, a co za tym idzie, jak długo trwa ich wczytywanie (choć przeważnie zawierają ledwie kilkadziesiąt stron druku), zrozumiałem, że nie jest to dobry pomysł. Ponadto, gdy ustawimy kursor na ikonie danego pliku, wyświetlana jest informacja, które strony zdigitalizowanego dzieła on zawiera. Stanowi to duże ułatwienie przy szukaniu konkretnych fragmentów. Również gdy klikniemy wybrane dzieło z listy, otworzy nam się „Pełny widok rekordu”, gdzie oprócz szczegółowego opisu bibliograficznego oraz widoku karty tytułowej znajduje się szczegółowy opis zawartości każdego z plików.

W następnych latach digitalizacja ma objąć w pierwszej kolejności wszystkie opracowane dotychczas w CBS *Bibliografie wydawnictw GUS* za lata 1918–2010 oraz wybrane bibliografie podmiotowo-przedmiotowe, w tym prac wybitnych profesorów. W Bibliotece Cyfrowej mają też być zamieszczane internetowe wersje organizowanych w CBS wystaw.

Krzysztof A. Makowski

Instytut Historii

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu